

## RAZUMEVANJE KULTURNIH RAZSEŽNOSTI V ORGANIZIRANJU MEDNARODNE SKUPNOSTI

**Povzetek:** *Pojem kulture ima mnoge razsežnosti in je osrednjega pomena v kulturoloških študijah procesov globalizacije. Pri tem se srečujemo z nedovolj artikulirano rabo pojma kulture, ki je temelj ne samo razlagi, ampak tudi predvidevanju dogajanj v mednarodnih odnosih. Prehitra dinamika tržno vodenih ekonomskih procesov lahko pripelje do ksenofobičnega ekonomskega protekcionizma. Osrednja vloga politične regulacije ekonomskih procesov globalizacije je nadzorovanje njihove dinamike. Regulacija ekonomskega področja predpostavlja soglasje o skupnem cilju. Takšen skupni cilj je možno utemeljiti na širše prepoznanem in priznanem etičnem kodu, s katerim se posamezniki lahko poistovetijo. Pomembna ovira za regulacijo ekonomskih tokov na mednarodni ravni je odsotnost univerzalnega etičnega koda, ki bi lahko presegel prostorsko zamejene kolektivne identitete. Ostaja odprto vprašanje, ali je možna alternativa, ki bi se izognila skrajno negativnim posledicam načrtnega usmerjanja ekonomskih procesov, a hkrati zagotavljala družbeno sprejemljiv in željen ekonomski napredek.*

**Ključne besede:** *kultura, identiteta, etični kod, ekonomski liberalizem, regulacija globalnega trga, mednarodni regionalizem.*

### Uvod

Vse več avtorjev povezuje svoja razmišljanja o vplivih globalizacije na organiziranost mednarodne skupnosti s pojmom kultura. Pri tem je zaslediti veliko mero samovolje in konceptualne nedodelanosti pojma. Tako je pojem kultura moč uporabiti popolnoma nekonsistentno za celo vrsto argumentacij in protiargumentacij. Menim, da je zato potrebno pojem najprej vsebinsko ločiti od sorodnih pojmov, hkrati pa mu najti primerno mesto znotraj teorije o mednarodnih odnosih bodisi kot novemu objektivnemu razlagalnemu okviru bodisi kot široko sprejeti ideologiji po razpadu bipolarne povojne ureditve. Pri tem se bom osredotočil na opazovanje vloge kulture znotraj prostora prepletanja ekonomije in politike.

\* Marko Kirn, dipl.politolog.

## Terminološka (ne)uporabnost pojma kultura

Če kulturo opredelimo kot "sistem določene celovitosti človekovega početja in hkrati način življenja" (Južnič, 1993:179), potem jo lahko pravzaprav enačimo z vseobsegajočo mrežo družbenih odnosov.<sup>1</sup> V tem smislu se zdi ločevanje družbenih sil na kulturne in ekonomske ali na kulturne in politične pravzaprav nasilje nad zgornjo definicijo pojma. Če pa kultura zajema vse družbeno, potem je ta pojem – če nočemo zaiti v tautologijo – praktično neuporaben pri iskanju vzročno posledičnih zvez med posameznimi družbenimi pojavi, saj ne more ločiti vzrokov od posledic<sup>2</sup>. Ne glede na to, se pri pojasnevanju posameznih pojavov še zmeraj zateka k terminu kultura. Pri tem se največkrat osredotoča le na en sam njen vidik, tako da dobi bodisi zgolj religiozno, zgolj politično ali pa samo ekonomsko vsebino. Takšno ravnanje načeloma ni napačno, vendar zahteva vsakokratno izrecno pojasnilo, da se ne bi le eno razsežnost pojma kulture začelo enačiti z njegovo celotno vsebino. V literaturi o mednarodnih odnosih to izrecno pojasnilo mnogokrat izostane, kar lahko privede do neustrezne rabe nerazdelanega pojma kultura, čeprav se pri tem pravzaprav misli in operira le z njegovo politično vsebino, ki v osnovi zadeva predvsem problem oblikovanja in ohranjanja kolektivnih identitet širših družbenih skupin kot npr. narodov in etničnih manjšin, ki od 19. stoletja dalje gotovo sodijo med osrednje subjekte mednarodnih odnosov. V zadnjem času najbolj odmeven primer tovrstne neartikulirane rabe pojma kultura je pravgotovo Huntingtonova knjiga *Trk civilizacij*.

## Kultura kot pojem s politično in nepolitično vsebino

Kot politično vsebino kulture razumem oblikovanje kolektivnih identitet, ki za svoje konstituiranje ne potrebujejo le določene stopnje notranje podobnosti, pač pa predvsem skupno prepoznavanje drugačnosti med "nami" in "drugimi". Kot pravi Murden (1997:376): "Zgodovina "drugih" oziroma zgodovina tujcev je ravno tako dolga kot zgodovina same civilizacije." Ravno ta komponenta prepoznavanja pa vključuje zavestno obnašanje posameznikov, ki ga vodi interesom žavezan razum. Razpoznavanje prisotnosti interesa (kot obče sprejete gonilne sile politične akcije) pri oblikovanju kolektivnih identitet nam torej dovoljuje nadaljnji sklep, da gre pri procesu oblikovanja kolektivnih identitet v osnovi za politični pojav.

Vendar sama politična vsebina še ne izčrpa celotnega pomena kulture. Kultura namreč zajema tudi razlike, ki se jih družbene skupine ne zavedajo. Če se opremo

<sup>1</sup> UNESCO je kulturo definirala kot "dinamičen vrednostni sistem naučenih elementov pričakovanih konvencij, verovanj in pravil, ki omogočajo članom določene skupine, da uresničujejo kontakte med seboj in svetom, da torej med seboj komunicirajo in razvijajo svoje ustvarjalne potencialne" (v Južnič, 1993:179).

<sup>2</sup> Kot navaja Geertz (1973:5), Max Weber trdi, "da je človek žival, ujeta v pomenske mreže, ki jih je sama ustvarila". Sam razume kulturo prav v tem smislu in zato nadaljuje, "da analiza kulture ne more biti eksperimentalna znanost, ki išče vzroke", ampak le interpretativna znanost, ki išče pomene. Vendar pa menim, da Geertzovo stališče o znanstvenoeksperimentalni neuporabnosti termina kultura zaradi njegove vseobsegajoče narave še ne odpravi njegove uporabnosti pri proučevanju človeštva v razmerju do narave ali pa do zunajzemeljskih bitij.

na antropološka dognanja o nastanku kulturnih razlik (Levi-Straussu, 1994), bi družbene razlike, ki se jih skupine ne zavedajo, lahko pripisali izolaciji posameznih skupin oziroma odsotnosti stikov med njimi. Tako lahko zaključimo, da so prve kulturne razlike – nastale zaradi potrebe po razlikovanju – posledica političnih odnosov med skupnostmi in družbami, medtem ko kulturne razlike – same po sebi in ne za nekoga – ki jih lahko pripišemo izolaciji posameznih družb in skupnosti, tvorijo nepolitičen del pojma kulture.

Ob tem teoretskoanalitičnem razlikovanju se je treba zavedati, da sta oba dela kulturnih razlik v realnosti skorajda neločljivo prepletena oziroma so kulturne razlike same po sebi ob vedno večji intenzivnosti stikov med posameznimi družbenimi skupinami – v mislih imam predvsem globalizacijo – stalno podvržene prepoznavanju v ogledalu značilnosti ostalih skupin in s tem prehajanju v sfero političnega, kjer se zarisujejo meje med “nami” in “drugimi”.

### Zveza med globalizacijo kot pretežno ekonomskim procesom in kulturo kot političnim pojmom

Glavna preokupacija kulturoloških študij globalizacije je, kako objektivni porast stikov med različnimi družbami (npr. prek povečane ekonomske integracije ali s pomočjo inovacij na področju komercialne informacijske tehnologije) vpliva na obseg in raven ozaveščenosti družbenih skupin o svetu bodisi kot enotnem bodisi kot ločenem družbenem prostoru in s tem posledično na organiziranost mednarodne skupnosti. Med avtorji ni enotnega mnenja o tem, ali proces naraščanja stikov med različnimi družbenimi skupinami vodi v odpravljanje meja med “nami” in “drugimi” ali pa le v še večje poglobljanje že obstoječih oziroma v nastajanje novih tovrstnih meja.<sup>3</sup> Menim, da trenutnemu stanju verjetno najbolje ustreza razmišljanje, ki globalizaciji pripisuje dve nasprotujoči si tendenci, in sicer na eni strani konvergenco kultur, na drugi strani pa povečano medskupinsko diferenciacijo.<sup>4</sup>

Znotraj tovrstnega okvira kulturoloških študij globalizacije, ki priznava dvoje nasprotujočih si tendenc, si po mojem mnenju zasluži še posebno pozornost naslednja dilema (Kirn, 1997): v kolikšni meri bo bodoča mednarodna ureditev pogojena s socialnoekonomskimi težavami in napetostmi, ki se porajajo ob liberalizaciji in integraciji trga na svetovni ravni ter z iskanjem političnega odgovora nanje ter z dejstvom kulturne nehomogenosti.

<sup>3</sup> *Proces presežanja tradicionalnih identitet (in posledično naraščanje obsega in ravni ozaveščenosti o svetu kot o enotnem prostoru, op. M.K.) je Marshall McLuhan opisal kot nastajanje “globalne vasi” (McLuhan, 1964 v Smith in Baylis, 1997:8). Samuel P. Huntington (1993:25–26) pa postavi ravno nasprotno tezo, in sicer, da porast stikov med pripadniki različnih civilizacij krepi ozaveščenost o pripadnosti lastnemu kulturnemu krogu ter o kulturni ločenosti in enkratnosti.*

<sup>4</sup> *Tovrstno pozicijo zavzame tudi Benjamin Barber (1995) v svoji knjigi Jihad versus McWorld, ko trdi, da se bodo svetovni konflikti vedno bolj osredotočali ravno okoli napetosti med lokalnimi vrednotami in silami globalizacije.*

*Ekonomski napredek in meje družbene vzdržljivosti sprememb*

Danes le redki dvomijo v koristi, ki izvirajo iz ekonomske liberalizacije in posledične delitve dela ter specializacije na svetovni ravni (hitrejša ekonomska rast in povečanje blaginje). Ob tem pa se vse bolj pozablja na problem družbene vzdržljivosti nenehnega uvajanja sprememb, ki jih zahteva spontano delovanje tekmujočega trga. To spominsko pozabljenost je Karel Polanyi (1944/1968:33) imenoval kar "največja zmeta liberalne filozofije, ki v svojem doslednjem zagovarjanju vrlin spontanega ekonomskega življenja zavrača zdravorazumski odnos do sprememb, v zameno pa sprejema skorajda mistično pripravljenost sprejeti kakršnekoli družbene posledice ekonomskega napredka".

Ekonomski napredek se sedaj v glavnem povezuje z vključevanjem v svetovno gospodarstvo oziroma z notranjo deregulacijo in z odpravljanjem najrazličnejših zunanje trgovinskih omejitev. Tovrstni napredek pa ne pušča enakih posledic za vse člane družbe.<sup>5</sup> Nedvomno je, da bodo tisti, ki od njega uživajo neposredne in takojšnje koristi, zainteresirani, da proces svetovne ekonomske integracije poteka čim manj ovirano in čim hitreje. Na drugi strani pa ostajajo t.i. "poraženci", ki v vse hitrejšem vrtenju koles globalne ekonomije lahko vidijo le napad na svoj tradicionalen socialnoekonomski položaj.

Govorim torej o neenakomernem porazdeljevanju stroškov in koristi prilaganja posameznih ekonomskih akterjev v prehajanju na bolj učinkovito črpanje virov na svetovni ravni. Ta neenakost nošenja bremena seveda igra do določene stopnje pozitivno vlogo, saj spodbuja preusmerjanje posameznika na bolj donosna področja ekonomskega udejstvovanja. Liberalna teorija nadalje največkrat ponuja premislek o dolgoročnih učinkih sprememb, ki v končni fazi vsem akterjem prinašajo koristi; s čimer se poskuša marginalizirati kratkoročne negativne posledice, ki bi jih na posamične sloje prebivalstva lahko imel ekonomski napredek povezan z deregulacijo trga. Menim, da je prevzetost od dolgoročnih koristi in hkratna zaslepljenost za takojšnje in neposredne učinke ekonomske preobrazbe lahko usodna. V dejanskem življenju so namreč takojšnji in neposredni učinki za mnoge lahko škodljivi in dokler vsi ob globalizaciji prizadeti sloji ne bodo čutili obljubljenih dolgoročnih koristi, bo končni učinek v njihovih očeh ostajal škodljiv ne glede na ostala teoretično in zgodovinsko neizpodbitno sprejeta dognanja. Pri tem hočem poudariti, če smer sprememb sama po sebi ni sporna, pa so pomisleki glede njihove hitrosti. Namreč, ravno od hitrosti bo odvisno, ali se bo prizadetim slojem prebivalstva uspelo prilagoditi na nove ekonomske razmere, ne da bi to

<sup>5</sup> *Prehajanje iz pretežno nacionalne ravni na globalno črpanje virov pomembno vpliva tako na porazdelitev moči kot tudi bogastva med posameznimi družbenimi sloji. Transnacionalna podjetja v mnogih dejavnostih brez večjih stroškov lahko premeščajo svoje obrate ter selijo proizvodnjo v druge države, medtem ko so bila delavska gibanja do sedaj neuspešna pri iskanju svoje transnacionalne organiziranosti, s pomočjo katere bi odgovorila na novo globalno gibljivost kapitala. Takšna situacija jemlje sindikatom moč pri zagotavljanju koncesij menedžmenta s pomočjo stavkovnih pretenj. Globalizacija ekonomskega poslovanja pa ne ostaja indiferentna tudi glede razporejanja ustvarjenega bogastva. Če vzamemo le liberalizacijo mednarodne trgovine (npr. odprava carin ali pa kvot), bo prišlo, kot to pravi Stolper-Samuelsonov teorem, do padca realnega zaslužka relativno redkega proizvodnega tvorca in do povišanja dohodka tistega proizvodnega tvorca, ki ga ima država, odprta mednarodni konkurenci, v relativnem izobilju.*

zahtevalo popolno dehumanizacijo ljudi glede na njihovo dosedanjo vtakanost v družbene vezi, ali jim bo uspelo najti primerno zaposlitev na novih področjih, ki jih nudi sprememba ekonomskih okoliščin, in ali bo povečanje blaginje na račun porasta izvozno-uvozne dejavnosti omogočilo, da bodo tudi tisti, ki so v procesu zunanjetrgovinske liberalizacije izgubili svoje delovno mesto, lahko našli nove vire preživetja. Menim, da hitrost spremembe ni torej nič manj pomembna od same smeri spremembe ter da razmerje med hitrostjo sprememb ekonomskih pogojev in hitrostjo zahtevanega prilagajanja ostaja ključen element pri ocenjevanju potrebe oziroma pri tehtanju škode in koristi vladnega poseganja v spontano ekonomsko življenje. Glede na to vidim vlogo vlade predvsem v nadzorovanju hitrosti sprememb družbenoekonomskih pogojev. Pri tem gre lahko bodisi za upočasnjevanje ali pa za pospeševanje zaznanih teženj po ekonomskem napredku, odvisno pač od ocene praga družbene vzdržljivosti sprememb oziroma od ocene sposobnosti prilagajanja družbe, ne da bi ob tem prihajalo do nefunkcionalne rasti dohodkovne neenakosti, zaposlitvene negotovosti, nezaposlenosti ter s tem povezanih socialnih anomalij kot so obubožanost, ksenofobija, kriminal, prostitucija, droge, dojemljivost za politični ekstremizem in dogmatizem, zatekanje v verski fundamentalizem, itd.

Pomembnost upoštevanja možnosti nevzdržno velikega porasta socialnih anomalij se kaže predvsem v luči spoznanja, da prevelika prisotnost slednjih ne ogrožale stabilnosti posamezne družbe, pač pa lahko sprevrže celoten proces družbene probrazbe v odpiranju navzven iz načeloma pozitivne smeri ekonomskega napredka v degenerativno smer ksenofobičnega ekonomskega protekcionizma. Še več, iz občutka ogroženosti pred prevelikimi zahtevami po prilagajanju, se kaj rade porodijo različne oblike avtoritarnega populizma, ki družbeno nestabilnost – izzvano s strani nezadovoljstva ob spremenjenih ekonomskih pogojih prizadetih slojev prebivalstva – poskušajo preseči s preusmerjanjem pozornosti slednjih na zunanje, zgolj namišljene, sovražnike. Ko pa enkrat pride do te stopnje, da se vzroke za nezadovoljstvo množic in notranjo nestabilnost začne iskati v zunanjem sovražniku in ko so na stežaj odprta vrata ksenofobičnim in nacionalističnim idejam ter raznim ideologijam političnega fundamentalizma, potem ni več sile, ki bi z racionalnimi izračuni lahko dovolj veliko število ljudi prepričala v dolgoročno odliko liberalne mednarodne ekonomije in nesmiselnost vojaškega spopada.

#### *“Laissez faire” ugovor politični intervenciji*

Iz povedanega se zdi, da kolikor večja je dinamika globalne ekonomije, toliko bolj nujna je aktivna vloga države kot blažilca globalnih tržnih pritiskov na delavca. To pomeni, da bi država preko instituta transfernih sredstev morala zagotoviti, da bodo dohodki in koristi iz naslova mednarodne menjave v zadostni meri in na učinkovit način porazdeljeni tudi na tista prizvodna področja, ki so ob odpravi mednarodnih trgovinskih omejitev bila prisiljena v prestrukturiranje. Gre za delno nadomestilo, ki ne odpravlja vseh tržnih spodbud, jih pa poskuša deloma omiliti. Ob tem se izhaja iz predpostavke, da bodo neposredni stroški kompenzacije odtehtani s politično stabilnostjo oziroma z zmanjšanjem možnosti radikalne prekinitve pozitivno usmerjene ekonomske preobrazbe. Z drugimi besedami, gre za

namero, da se ohrani delovanje trga, ob tem pa se zavestno kontrolira in blaži tiste njegove učinke, ki ga utegnejo spodkopati.

Toda politično poseganje v spontano ekonomsko življenje na nacionalni ali pa na mednarodni ravni, čeprav s še tako neoporečnimi cilji kot je zagotavljanje določene stalnosti in splošne blaginje, ki naj bi bili jamstvo za mirne in prijateljske odnose med državami<sup>6</sup>, ne ostaja brez nevarnih pasti, ki v končni fazi lahko sprevržejo na začetku postavljen cilj v svoje lastno nasprotje.

Komentatorji, ki ne zavračajo trga, hkrati pa na osnovi zgornjih premislekov vidijo potrebo po političnem intervencionizmu v spontanost tržno pogojenega ekonomskega napredka, vse bolj poudarjajo, da je za učinkovito doseganje politično izbranih ciljev ob porastu internacionalizacije ekonomskih transakcij nujna mednarodna koordinacija nacionalnih ekonomskih politik. Hayek (1944/1991: 227–246) tovrstnim idejam očita, da le predstavljajo iz nacionalne na mednarodno raven osrednji problem protislovja med centralnim planiranjem in političnim intervencionizmom na eni strani ter svobodo spontanega ekonomskega življenja in učinkovitostjo na drugi strani.

Zagovarjanje omejenega državnega intervencionizma mora danes namreč upoštevati dva elementa. Prvič, dejstvo, da se svet vsak dan bolj sooča z medsebojno ekonomsko soodvisnostjo; kar pomeni, da je posamezni nacionalni intervencionizem v svoji uspešnosti vedno bolj omejen s spremenljivkami iz zunanega okolja, nad katerimi posamična država nima nadzora. Drugič, neusklajeno vodenje nacionalnih gospodarstev lahko pripelje do prehoda konkurenčnega "boja" iz ravni podjetje-podjetje, ki ga uravnava kakršenkoli zakon znotraj posameznih držav, na raven država-država, kjer razen šibkih režimskih vezi<sup>7</sup> dejansko vlada sila močnejšega, ki kaj kmalu lahko pripelje ne samo do politike osiromašenja soseda in v končni fazi do padca svetovne blaginje, pač pa tudi do rožljanja orožja. Na podlagi teh dveh elementov se lahko izpelje sklep, da bo gospodarsko uravnavanje prostega trga lahko učinkovito le na mednarodni ravni, to je, če ga bo izvajala nekakšna nadnacionalna oblast, katere skupen cilj bi bila umirjena rast svetovne blaginje ob ohranjanju določene stalnosti oziroma zmernega toka družbeno vzdržljivih sprememb.

Toda problemi, ki ob poskusih zavestnega uravnavanja spontanih tržnih sil nastajajo na nacionalni ravni, bodo na mednarodni ravni najverjetneje dobili še večje razsežnosti. Če sledimo osrednji liberalni kritiki, se bo protislovje med planiranjem ekonomskega razvoja in svobodo le še poglobilo, saj bi se zaradi obsega planiranja samo povečale razlike med merili in vrednotami tistih, ki odločajo o političnem poseganju v spontan razvoj ekonomskega življenja in tistih, ki bi se morali uklanjati tem posegom.

<sup>6</sup> Prav o tem npr. govori 55. člen Ustanovne listine Združenih narodov.

<sup>7</sup> Najbolj običajna definicija režimov govori o spletu implicitnih ali eksplicitnih načel, norm, pravil in procesov odločanja, glede katerih se oblikujejo pričakovanja posameznih akterjev na določenem področju mednarodnih odnosov. Glej Krasner Stephen (1983:2): "International regimes". Cornell University Press, Ithaca, NY. Citirano v Little Richard (1997:235).

*Kulturna različnost kot ovira za učinkovito politično intervencijo na globalni ravni*

Kakršnokoli javno upravljanje ekonomske sfere gotovo predpostavlja nedvoumno definiran skupni in enotni cilj, na osnovi katerega lahko direktivno usmerjamo ekonomske dejavnosti. Takšne cilje pa je možno brez prisile<sup>8</sup> postaviti in uveljaviti le ob soglasnem in neposrednem odločanju vseh prizadetih oziroma eventualno posredno v sistemu medsebojnega institucionalnega nadzora prek izvoljenih predstavnikov. Pri tem je potrebno poudariti, da slednji pristop pride v poštev le v primeru, če obstaja s strani vseh prizadetih prepoznan in priznan etični kod<sup>9</sup>, v katerem bi bile vse različne človekove vrednote in njegove preference postavljene na pravo mesto.

Takšnega etičnega koda, ki bi lahko upravičil enotni in skupni cilj ter sredstva potrebna za njegovo doseg, pa znotraj vedno bolj diferencirane, vrednotno individualizirane ter interesno raznolike (post)moderne družbe v normalnih okoliščinah najverjetneje ni, razen morda v skrajnem primeru eksistencialne ogroženosti celotnega prebivalstva, npr. vojna, naravne katastrofe itd. To pomeni, da javno upravljanje, ki presega nadzor nad spoštovanjem formalnih, v praksi potrjenih pravil obnašanja, oziroma kakršnokoli ciljno ali substancionalno usmerjeno diriganje samoustvarjajoče se družbene strukture neizbežno ustvarja razmere, ko smo prisiljeni strinjati se o veliko večjem številu stvari kot smo jih sicer vajeni.

Če je še možno brez prisile prepričati prebivalce kulturno razmeroma homogene dežele, da vidijo v reševanju "našega" železarstva ali pa "naše" tekstilne industrije in kmetijstva upravičen skupni cilj in da ni nič slabega v javnem zagotavljanju minimalne življenjske ravni vseh "naših" gospodinjestev – čeprav to zahteva osebno odpovedovanje posameznika –, saj naj bi se s tem doseglo pravičnejšo delitev bogastva in ustvarilo boljše življenjske pogoje, ki bi prispevali k zmanjšanju raznih družbenih anomalij, pa bi tovrstni poskusi naleteli na skorajda nepremostljive težave, če bi se jih poskušalo izpeljati na nekem nadnacionalnem nivoju, ki ne bi imel ustreznih skupnih moralnih temeljev ter zavesti o deljeni usodi, ki bi lahko upravičila ceno tako visoke stopnje družbene solidarnosti.

Ne gre torej le za institucionalni manko, največkrat poosebljen v odsotnosti nekega na globalni ravni neposredno izvoljenega parlamentarnega telesa, ki bi v svetu kompetitivnih nacionalnih držav lahko na demokratičen način pomiril raznolikost nacionalnih interesov. Parlament namreč razen prek instituta večinskega preglasovanja – ki v končni fazi pomeni določeno obliko prisilnega podrejanja – ne more prav nič pomagati, če ne obstajajo skupni cilji v zvezi s političnim nadzorom nad spontanostjo koordinacije svobodnih ekonomskih akterjev preko mehanizma tržnih cen. Še več, parlament s svojimi proceduralnimi pravili

<sup>8</sup> To pomeni, da ti cilji niso v nasprotju z nikogaršnjimi namerami in da v nobenem pogledu ne rušijo siceršnje spontanosti posameznikovega odločanja znotraj pravne države.

<sup>9</sup> Etični kod tu definiram kot jasno postavljeno hierarhijo vrednot in norm, ki zarisujejo institucionalno urejanje odnosov med posamezniki. Nedvomno gre za norme in vrednote, ki padejo v politično sfero kulture, saj se vežejo predvsem na elemente družbene identitete ter solidarnosti; torej na tisti del kulture, ki je osnova vsaki politični skupnosti, katerega se posameznik zaveda in na podlagi katerega lahko zavestno uravnava svoja dejanja.

odločanja lahko celo poveča neenotnost glede ciljev in s tem nezmožnost načrtnega urejanja stvari. Glavna ovira leži predvsem v nezmožnosti politične intervencije na mednarodni ravni, da bi za legitimizacijo ciljev ekonomskega planerja, lahko uporabila univerzalni etični kod – saj ta ostaja zaenkrat v veliki meri nezadostno operacionaliziran –, na podlagi katerega bi bile javne odločitve in z njimi povezano postavljanje družbenih prioritet moč opraviti pravično in v splošno zadovoljstvo.

Znotraj miselnih okvirov liberalne ekonomske misli zatorej zagrizeno zagovarjanje, da bi si mednarodna trgovinska pogajanja morala za cilj postaviti tudi sprejetje pravil o pravičnosti in poštenosti, in ne samo o liberalizaciji, ter grožnje, da na svetu ne bo nikoli pravega miru in stabilnosti, če pravila, ki naj bi določala trgovinske, valutne in investicijske tokove, ne bodo postavljena na način, ki bi pomenil začetek odprave velikega neravnotežja, ki ob deregulaciji trga nastaja med svetom bogatih in svetom revnih, pomeni le zatiskanje oči pred še večjimi težavami, ki bi sledile tem poskusom nadnacionalne regulacije trga. Vsi zagovorniki politične intervencije v tržne odnose – bodisi pristaši zunanjetrgovinskega protekcionizma ali pa t.i. razsvetljeni humanisti kozmopolitanskega okvira – namreč domnevajo, da bi bili prav oni sposobni vprašanje regulacije ekonomskega življenja na svetovni ravni opraviti pravično ter v splošno zadovoljstvo, po mirni poti ter brez prisile, ali pa vsaj da poznajo formulo, kako bi se to vprašanje dalo rešiti na ta način. Strogi liberalizem to odločno zavrača, saj potegne sklep, da je prisila nujna postavka načrtnega usmerjanja gospodarskega življenja ljudi z različnimi ideali in vrednotami; ob tem pa predpostavlja razmere, v katerih niti še tako vzvišeni, nesebični in idealistični nameni ne morejo preprečiti, da bi se nekoga ne prisililo delati to, za kar bi mnogi menili, da je skrajno nemoralno. Če iz tega premisleka sklepamo naprej, lahko ugotovimo, da bi bilo kakršnokoli vsebinsko reguliranje trga – ki nujno pomeni tudi dajanje prednosti enim na račun zapostavljanja preferenc vseh ostalih – v okviru kulturno ter vrednostno izredno heterogene globalne skupnosti možno le z vsiljevanjem določenega sistema norm, razvojnih meril in načina uporabe proizvajalnih tvorcev, za katerega bi izbrana skupina globalnih gospodarskih načrtovalcev menila, da bi bil najboljši za vse. Gre torej za to, da bi se nasprotja med gospodarskimi interesi, kot jih danes spremljamo na ravni vsake posamezne države, najverjetneje pojavila samo še v hujši obliki, in sicer kot kolizija interesov različnih narodov.<sup>10</sup>

<sup>10</sup> Kot primer vzemimo uzakonjenje minimalne plače za posamezna dela na svetovni ravni. Dejstvo, da se npr. indijski in slovenski tekstilni delavec borita za isti in na kratki rok nerastoči kos pogače, pomeni, da bi se z minimalno plačo sicer res zavarovalo slovenskega delavca pred cenejšo delovno silo iz tujine, a hkrati bi se indijskemu delavcu onemogočilo, da svojo primerjalno slabost – to je nižjo produktivnost – prebrodi tako, da začasno prejema nižjo plačo. Tovrstno netržno postavljanje minimalnih plač, bi za indijskega delavca v tem primeru pomenilo še večjo marginalizacijo, kot pa jo je sicer deležen ob upetosti v mednarodne kapitalistične odnose. Z drugimi besedami, med tem ko bi varovali življenjsko raven "naših" delavcev oziroma tistih, do katerih bi čutili nekaj več, bi prikrajšali mnoge druge, ki bi bili še v veliko slabšem položaju, ali pa bi jim do neke mere celo oduzeli možnost, da bi si svoj položaj izboljšali. V našem primeru bi politična intervencija v svobodno delovanje trga na mednarodni ravni, ki bi jo zagovarjalo organizirano delo gospodarsko najrazvitejših držav, lahko izzvala torej le še večje nezadovoljstvo revnega juga do dežel razvitega severa.



Iz tovrstne liberalne kritike političnega intervencionizma v spontani ekonomski napredek se torej ponuja odgovor, da svobodni trg ni le nenadomestljivi mehanizem posredovanja informacij potrebnih za neprestano večanje učinkovitosti izrabe redkih virov in za doseganje optimalne stopnje družbenega zadovoljstva, pač pa tudi najučinkovitejši razsodnik med gospodarskimi interesi bodisi posameznikov bodisi večjih družbenih skupin kot celot. Vendar se ob tem ne sme pozabiti, da v postavljanju prednostnih nalog ter razdeljevanju stroškov in koristi ekonomskega napredka tako centralnoekonomsko planiranje kot tudi spontana koordinacija ekonomskih akterjev prek mehanizma tržnih cen ne prinašata enakih učinkov za vse dele prebivalstva. Avtorji, kot npr. Roger Tooze (1997:218), tako že naglašajo, da proces globalizacije in spremembe, ki mu sledijo, ter v ozadju stoječa neo-liberalistična ekonomska teorija, v osnovi dajejo prednost lastnikom kapitala oziroma tistim, ki imajo do njega dostop, in pa visoko izobraženi ali pa tehnološko izučeni delovni sili pred ostalimi z nizko izobrazbo in tistimi, ki so odvisni predvsem od prodaje lastne delovne sile. To sicer ne pomeni, da slednji nimajo od globalizacije nikakršnih koristi, poudarja pa, da v procesu globalizacije nekatere družbene skupine pridobijo več kot druge.

Vendar, če se vrnem k začetnemu premisleku, da za notranji socialni mir kot tudi za mir in varnost v mednarodnih odnosih ne zadostuje le usmeritev k učinkovitemu večanju družbene blaginje, pač pa tudi pravilno izbrana hitrost družbenih sprememb, ki spremljajo ta napredek, potem kljub vsem ostalim prednostim čim večje spontanosti ekonomskega življenja vsega le ne kaže prepustiti trgu, saj ta včasih ubere za določene družbene sloje preveč hitro in bolečo pot, kar posledično ob pojavu močnega odpora prizadetih lahko v celoti pretrga načeloma pozitivno usmeritev ekonomskega razvoja. Če torej ostajamo osveščeni vseh koristi svobodnega delovanja trga na mednarodni ravni ter upravičeno naglašenihi pasti javne regulacije znotraj kulturno ter vrednotno izredno raznolike mednarodne skupnosti, pa hkrati zavračamo družbeno vzdržljivost absolutnega spoštovanja "laissez-faire" načela, ki vlogo države zoži na funkcije nočnega čuvaja, ki skrbi zgolj za spoštovanje v spontani praksi izoblikovanega in skozi institucionalno nadgradnjo kodificiranega družbenega reda. Verjamem torej, da na trenutni stopnji razvoja mednarodne skupnosti - predvsem kot globalne ekonomske integracije - načelo "laissez-faire" do določene mere lahko ohranja ravnovesje med družbenimi procesi ekonomskega napredka tako na nacionalni kot mednarodni ravni, vendar le do tedaj, dokler ne pride do prevelike dinamike prostega trga. Gre za hitrost prenašanja učinkov samovoljnega udejstvovanja globalnih ekonomskih akterjev na družbeno kohezivnost. Do neke mere le-ta namreč temelji ravno na ustaljenosti vzorcev družbenih odnosov ter norm. In če je podvržena preveliki hitrosti sprememb, potem na določeni stopnji lahko rezultira v politični in kulturni kaos, ki ga po mojem mnenju sam "nočni čuvaj" ne more več pomiriti. Kje torej iskati alternative?

*Regionalizacija kot na mednarodni ravni trenutno edina uresničljiva politična intervencija v tržno spontanost*

Kot sem že nakazal, se problem politične regulacije trga na mednarodni ravni stopnjuje. Osrednji vzrok tega stopnjevanja se kaže v odsotnosti dovolj operacionaliziranega globalnega etičnega koda, ki bi strogo načelo ekonomske učinkovitosti v času socialno nevzdržljivega razmerja med hitrostjo sprememb ekonomskih pogojev in hitrostjo zahtevanega prilagajanja lahko brez večje uporabe prisile nadomestil z načelom socialne pravičnosti. S tem smo ponovno zadeli ob razpravo o (de)evoluciji normativnega značaja globalne mednarodne skupnosti. Ta razprava se nanaša predvsem na (ne)obstoj širše zavesti o solidarnosti<sup>11</sup> med vsemi prebivalci tega planeta, ki bi lahko presešla kulturno različno dojetje spornega koncepta socialne pravičnosti. Čeprav na to temo obstaja več različnih teoretičnih izhodišč<sup>12</sup>, bom na tem mestu izhajal iz naslednjega Parekhovega premisleka: posamezniki so sicer res izoblikovani skozi svoje družbene identitete, vendar pa je vsem skupna sposobnost kritične refleksije lastne moralne identitete, kar jim omogoča tudi prevzem novih širših moralnih identitet. Gre za solidarnostni potencial vsakega posameznika, "ki je njemu kot človeškemu bitju lasten in ki je sestavni del tistega, kar ga naredi za človeka".<sup>13</sup> Naj opozorim, da govorimo le o potencialu, ki pa lahko ostaja latenten. Pri tem se postavlja vprašanje, kaj pa lahko vpliva na uresničitev tega potenciala.

Ker se identiteta oblikuje skozi socialno interakcijo, zagovarjam tezo, da globalizacija kot proces vedno večje medsebojne povezanosti med družbami – in sicer na način, da dogodki na enem delu sveta nosijo tako vedno bolj obširne (ekstenzivne) im globlje (intenzivne) posledice za ljudi in družbe daleč stran, ki niso neposredno prispevali k tem dogodkom – gotovo lahko pomembno vpliva na njena oblikovanja. Pri tem izhajam iz predpostavke, da je mednarodna ekonomija tako glavni smoter sil globalizacije kot tudi prevladujoči način, skozi katerega je globalizacija posredovana po vsem svetu.<sup>14</sup> S tem seveda ne mislim, da proučevanje oblik proizvodnje, menjave in potrošnje blaga lahko razloži vse – ravno tako pomembni elementi pri proučevanju razvoja identitet so npr. tudi geografska bližina, skupne zgodovinske izkušnje, usmerjenost elit itd –, vendar pa sodim, da

<sup>11</sup> Klasično opredelitev pojma družbena solidarnost je v okviru sociologije podal Durkheim (1967). Po njegovem je družbena solidarnost izrazito moralni pojav, skozi katerega se izraža splošni porast človečnosti (človekoljubnosti). Temelj solidarnosti je kolektivna zavest, ki pa se menja z razvojem delitve dela.

<sup>12</sup> Znotraj razprave o normativnem značaju globalne mednarodne skupnosti izstopata predvsem dve šoli. Tako imenovani esencialisti zagovarjajo obstoj ahistorične in nadkulturne zavesti o medčloveški solidarnosti, medtem ko ne-esencialisti izhajajo iz predpostavke o družbeni konstrukciji človeške narave zavračajo obstoj od zgodovinske in kulturne izkušnje neodvisnega bistva človeške narave (Wheeler, 1997:5–25). V prvem argumentu najdemo močno oporo etičnemu univerzalizmu oziroma kozmopolitizmu, medtem ko drugi, t.i. komunitarni pristop, zagovarja obstoj pluralne mednarodne skupnosti.

<sup>13</sup> Glej Parekh, Bhikhu (1993): "Beyond Humanitarian Intervention"; v: H.Cullen, D. Kritsiotis in N. Wheeler (ur.): *Politics and Law of Former Yugoslavia*. European Union Research Unit, University of Hull, str. 11–26. Citirano v Wheeler (1997:11).

<sup>14</sup> Kot to ugotavlja Tooze (1997:214), so namreč ravno nove oblike produkcije, investiranja, financ in trgovine tisti glavni elementi, ki pogojujejo globalizacijo in ji dajejo prevladujoči ton, hkrati pa so ti isti ekonomski odnosi prvi, ki se odzovejo na pojav sprememb v globalizirajočem se svetu.

se nobena resnejša analiza globalizacije oziroma spreminjanja odnosov socialne interakcije bodisi na transnacionalnem<sup>15</sup> ali na mednarodnem nivoju ne more izogniti dogajanju znotraj ekonomske sfere. Podrobnejša analiza ekonomskih dimenzij globalizacijskih teženj pa nam razkrije, da bi bilo v večini primerov pravzaprav bolj ustrezno govoriti predvsem o pospešeni regionalizaciji znotraj relativno mnogo bolj počasnega procesa globalizacije.<sup>16</sup>

Najbolj izstopajoč, čeprav ne osamljen primer, je ekonomska integracija velikega dela Evrope.<sup>17</sup> To integracijo v določeni meri spremlja tudi politična nadgradnja, katere začetke lahko iščemo v povojnem prepričanju, da je le koordiniran ekonomski razvoj lahko porok socialnega miru ter mednarodne politične stabilnosti v zahodni Evropi. Danes pa se te vedno bolj razbohotene, čeprav tudi vedno bolj demokratizirane politične institucije evropskih integracij, srečujejo s problemom pomanjkanja vsem skupne identitete, ki bi pred državljanji Evropske unije lahko moralno legitimirala velike finačne transfere. Ti finančni transferi ne pomenijo v končni fazi nič drugega kot ravno s strani politične intervencije promovirano ublažitev posledic strukturnega prilagajanja, ki ga terja premik v smeri vedno večje ekonomske integracije; in sicer v korist prizadetim in na račun tistih, ki v tej integraciji relativno bolje uspevajo. Vendar bi bilo napačno govoriti, da v teh pedesetih letih v tem delu Evrope ni prišlo do občutnih sprememb identitet, do spreminjanja zavesti o skupni pripadnosti in deljeni usodi ljudi. Če si npr. Hayek (1991/1944:320) ob koncu druge svetovne vojne sploh ni mogel predstavljati skupnega ideala, "za katerega bi se bil na primer norveški ribič pripravljen odpovedati možnosti gospodarskega napredka zato, da bi s tem pomagal svojemu portugalskemu kolegu, da bi bil nizozemski delavec pripravljen odšteti več denarja za svoje kolo zato, ker bo s tem pomagal coventryjskemu mehaniku, ali da bi francoski kmet plačeval višje davke, da bi s tem pospešil industrializacijo Italije", pa se sprašujem, če danes, morda sicer v nekoliko drugačnih kombinacijah držav in gospodarskih sektorjev, nismo priča prav temu pojavu. Stvari seveda še zdaleč ne potekajo brez velikih negotovanj, tako tistih, ki imajo občutek, da so dobili premalo nadomestil, kot tistih, ki za blažitev posledic ekonomske integracije plačujejo najvišji davek; pa vendar gospodarski napredek teče naprej ob relativnem

<sup>15</sup> *Transnacionalni prostor bi lahko definirali kot področje odvijanja transnacionalne interakcije. Slednjo pa sta Koehane in Nye, kot urednika tematske številke revije International Organisations (25, 1971 Summer) naslovljene "Transnacionalni odnosi in svetovna politika", opredelila kot "čezmejno gibanje materialnih ali nematerialnih stvari, kjer vsaj eden od prisotnih akterjev ni vladni uslužbenec ali uslužbenec mednarodne vladne organizacije" (1971:332 v Bennett, 1991:266).*

<sup>16</sup> *Geografska razpršenost mednarodne trgovine je ena od pomembnih postavk globalizacije. Vendar če podrobneje analiziramo razpoložljive podatke, lahko ugotovimo, da že tako prevladujoča trgovina med razvitim severom pravzaprav skriva geografsko izredno koncentrirano znotrajregijsko blagovno menjavo, ki je v mnogočem pogojena z zgodovinsko bližino držav (Weiss, 1998:172). Podatki namreč kažejo, da je izvoz znotraj Severne Amerike, Azije in Evrope narasel iz 31% celotnega svetovnega izvoza v letu 1980 na 43% v letu 1992 (Stallings in Sireeck, 1995:73 v Weiss, 1998:177). Na splošno bi lahko rekli, da bo nadaljevanje tega trenda pomenilo prevlado znotrajregijske menjave nad medregijskimi trgovinskimi tokovi.*

<sup>17</sup> *Trgovina med državami Evropske unije predstavlja okoli 62% celotnega izvoza teh držav (Weiss, 1998:176).*

socialnem ter mednarodnopolitičnem miru. Na prostoru evropskih integracij od druge svetovne vojne dalje ni bilo večjih socialnih nemirov, ki bi se jih poskušalo preusmeriti v zunanjepolitični konflikt.

Ob tem se postavlja naslednje vprašanje, ki zadeva širšo mednarodno ureditev odnosov med državami: če pretežno regionalna ekonomska integracija lahko v postopnem večanju medsebojnih interakcij najde zadostne skupne moralne temelje za legitimizacijo politične intervencije na mednarodni ravni v spontani razvoj ekonomskega življenja, ali se ta trend lahko v nedogled nadaljuje tudi na globalni ravni ali pa vsakokratno širjenje moralnih identitet za svojo konsolidacijo nujno potrebuje prepoznavanje v obstoju "tujega". Če je odgovor, da vsakokratno širjenje moralnih identitet potrebuje prepoznavanje v obstoju "tujega", potem to pomeni, da regionalno ekonomskopolitično povezovanje in z njim povezano reguliranje občutljivega ravnovesja med hitrostjo sprememb ekonomskih pogojev in hitrostjo zahtevanega prilagajanja, ne bo moglo preiti na globalno raven, razen če Zemljani nekoč ne bodo vzpostavili intenzivnih stikov tudi z Nezemljani.

Ker sem že na začetku postavil trditev, da je vsaka družbena identiteta lahko le toliko stara kot njena antiidentiteta, nadaljujem s sklepom, da se zdi razvoj ekonomskopolitične integracije na svetovni ravni zelo malo verjeten pojav. Verjamem, da je proces regionalnega ekonomskega združevanja in ustanavljanja ustreznih političnih institucij sposobnih za upravljanje stranskih posledic liberalizirajočega notranjega trga veliko bolj uresničljiv – čeprav še zdaleč ne lahek projekt – znotraj dežel, ki so na podobni stopnji družbenoekonomskega razvoja, ki jih družijo relativna bližina, skupne zgodovinske izkušnje in kjer veljajo podobne temeljne vrednote ter vizija prihodnjega življenja. Tovrstne ekonomskopolitične integracije zasidrane znotraj relativno homogenega civilizacijskega prostora bi namreč lahko veliko lažje gojile socialno vzdržljivejši ekonomski razvoj; to je, specifično formo kapitalizma, temelječega na različnih odnosih med državo, kapitalom in delom ter zaznamovanega z različnimi modeli produkcije in managementa. Z drugimi besedami, regionalni sistemi se zdijo dovolj majhni za doseganje določene socialne skladnosti in hkrati dovolj veliki, da preusmeritev ekonomskega razvoja od globalne k regionalni strategiji oziroma k relativni regionalni samozadostnosti ne bi pomenila prevelikih oportunitetnih stroškov. Če moje domneve držijo, potem bi jih lahko prenesli na izsledke znanega politologa John Herza, ki pravi, da "je v vsej zgodovini bilo vedno tako, da se je enota, ki je ljudem zagotavljala zaščito in varnost [ter zadostno blaginjo oziroma možnosti za ekonomski napredek, op. M. K.], nagibala k temu, da postane osnovna politična enota".<sup>18</sup>

Res je, da prevlada regionalnih tendenc nasproti silam globalizacije poleg nakazanih prednosti vodi tudi v možnost poglobljanja razlik med "nami" in "drugimi". To poglobljanje razlik pa lahko v prihodnosti postane pomemben element bodisi pri poskusih zavestnega urejanja odnosov med posameznimi regionalnimi sistemi bodisi pri prepuščanju teh odnosov spontanemu ekonomskemu razvoju in njemu sledečim nezaželenim posledicam. Čeprav nas na začetku predstavljena

<sup>18</sup> Glej John Herz (1957): "Rise and demise of the Territorial State". *World Politics*, 9, str. 473–493; kakor tudi Herzovo novo mnenje o temi: "The Territorial State Revisited – Reflection on the Future of the Nation State". *Polity* 1 (1968), str.11–34. Citirano v Russell in Starr (1992:58).

dognanja kulturne antropologije prepričujejo, da družbena identiteta ne more obstajati brez prepoznavanja v ogledalu svoje antiidentitete, ne izključujem možnosti preseganja tega sicer uveljavljenega pojava. To pomeni, da na eni strani tvorjenje posameznih regionalnih identitet in na drugi izoblikovanje čuta za globalno solidarnost nista nujno dva izključujoča procesa, ki bosta prej ali slej trčila drug ob drugega. Nasprotno, v tem primeru bi preseganje uveljavljenih identitet nacionalnega značaja in njihova vzpostavitev na ravni širših mednarodnih regijskih povezav pomenila le prvi korak k prepoznavanju globalne pripadnosti. To bi bilo idealno, saj bi stremljenje k oblikovanju močne globalne identitete, njej ustreznega in dovolj jasno izoblikovanega globalnega etičnega koda ter ustrezne organizacijskopolitične nadgradnje gotovo zmanjšalo nevarnost potencialnega političnega grupiranja na prijatelje in na sovražnike.

Vendar, še bolj kot znotraj kulturno relativno homogenih regionalnih mednarodnih integracij, se je potrebno zavedati izredne delikatnosti oblikovanja politične nadgradnje, ki bi zajela ves kulturno izredno raznoliki svet in katere cilj bi bil zavestni nadzor nad silami povpraševanja in ponudbe globalnega trga. Prostor njenega delovanja bi nujno moral biti omejen zgolj na blaženje ekonomskih pritiskov, in sicer samo tistih, za stroške katerih bi lahko našli ustrezno legitimnost v globalnem etičnem kodu. Tovrstna omejitev je več kot le nujna. Ne sme se namreč pozabiti, da kakršnakoli politična intervencija v svobodno ekonomsko življenje pluje v nevarnih vodah med Scilo in Karibdo. Paziti je treba, da s tem, ko na eni strani iz navedenih razlogov zavračamo možnost, da bi brezosebne in večkrat na videz iracionalne sile spontanega svetovnega povpraševanja in ponudbe v obliki idealnega ekonomskega ravnotežja lahko (po)iskale najboljšo rešitev urejanja družbenih odnosov, po drugi strani ne polagamo svoje svobode in s tem možnosti lastne rešitve, skladne z našimi specifičnimi predstavami, v roke doslednega ekonomskega planerja, ki bo v svojih še tako idealističnih planih v očeh mnogih postal neizprosni tiran. Ali se je torej na globalni ravni možno izogniti pastem Scile in Karibde ter poiskati pravo pot, ki ne bo vodila ne v socialni kaos, ne v totalitarizem, hkrati pa uspela zagotoviti družbeno sprejemljiv in hoteni ekonomski napredek? Za zdaj, ob obstoječi kulturni raznolikosti ter velikem razvojno ekonomskem prepadu med posameznimi deli sveta, je odgovor prej negativen kot pozitiven. Bistveno pa se ob tem zdi, da racionalno deducirana, a praktično izredno težko uresničljiva potreba po globalni politični organiziranosti, ki bi zagotovila vpetost svetovnega trga v družbo, ne bi smela pomeniti ovire za tesnejše povezovanje držav znotraj posameznih regij, ki jih že družijo skupno družbenozgodovinsko okolje ter dovolj podobno kulturnocivilizacijsko izročilo. Slednja namreč tvorita relativno trdno podlago za nadaljnji razvoj enotnih meril javnega urejanja ekonomskega življenja.

## Sklep

Če kulturo v družboslovni analizi jemljemo kot sinonim za obstoj in oblikovanje kolektivnih identitet – da torej kot spremenljivko jemljemo le politično vse-

bino termina kulture –, potem kultura na določenem področju mednarodnih odnosov gotovo lahko pomaga postaviti objektivni razlagalni okvir, saj s tem izgubi svoj vseobsežen značaj in omogoča ločevanje vzrokov od posledic.

Osredotočil sem se na opazovanje vloge kulture znotraj prostora prepletanja ekonomije in politike; kot raven analize pa sem izbral predvsem mednarodno raven. Ta pristop me je pripeljal do zaključkov, da kultura lahko igra pomembno vlogo pri političnem iskanju odgovorov na družbeno nezaželene posledice spontanega ekonomskega udejstvovanja oziroma v tržno deregulacijo in mednarodno liberalizacijo usmerjenega ekonomskega napredka. Če mednarodna liberalizacija s pospeševanjem medsebojnih stikov pelje v širjenje kolektivnih identitet in s tem skupnega etičnega koda, potem to pomeni večji manevrski prostor za politično intervencijo v tržno narekovano ekonomsko udejstvovanje na mednarodni ravni. Če pa mednarodna ekonomska liberalizacija močno prehitava hkratno prepoznavanje širše kulturne pripadnosti, potem je skorajda izključena možnost politične intervencije, ki ne bi predstavljala etnocentrične tiranije.

Popolna odsotnost kakeršnegakoli javnega nadzora nad hitrostjo vrtenja globalne ekonomije oziroma nad razmerjem med hitrostjo sprememb ekonomskih pogojev in hitrostjo zahtevanega prilagajanja pa se zdi, ob možnem posledičnem izbruhu nenadzorovanih družbenih anomalij, usodno povezana z neredko politično eksploatacijo obstoja kulturnih razlik po znanem ključu iskanja grešnega kozla zunaj lastnega kulturnega občestva. Pri iskanju krivca za domnevno "nepravično" spremenjeni socialnoekonomski pločaj gre predvsem za nevarnost, da se stvari, ki po svojem bistvu zadevajo politično vsebino kulture, začne prikazovati kot posledico kulturnih razlik samih po sebi.<sup>19</sup> Ker so slednje kot del nepolitične sfere kulture del nezavednega in iracionalnega, se potegne sklep, da so vsa iz njih izhajajoča nasprotovanja nepremostljiva in razumsko nerešljiva; to pa kmalu lahko postane predmet opravičevanja opustitve reševanja nasprotij prek sodelovanja in posledično dajanja prednosti permanentni konfliktni poziciji ter vojaškemu merjenju moči.

Vendar tovrstni "čisti kulturni argument" temelji na zmoti. Prvič, ker zgolj nepolitičen del kulture zamenjuje za kulturo samo. Drugič, ker kulturne razlike same po sebi, ki se jih ne zavedamo in niso del političnega, ne morejo pripeljati do grupiranja na prijatelje in sovražnike. Slednje se vzpostavi šele, ko kriterij nasprotja ni več čisto religiozen ali moralen, temveč političen; to je interesno in zatorej razumsko motiviran.

To, da "čisti kulturni argument" ne vzdrži neke logične preverbe, pa mu še zdaleč ne jemlje izredno močnega ideološkega potenciala, saj je njegova struktura ravno zaradi širokega pomena kulture in terminološke nedodelanosti izredno prilagodljiva in tako lahko uporabljiva za legitimizacijo trenutnih tako notranje kot

<sup>19</sup> Kot iztopajoči in najbolj odmeven primer tovrstnega "kulturalizma" ali "čistega kulturnega argumenta" se največkrat navaja in interpretira Huntingtonovo tezo o trku civilizacij, kjer avtor postavi svojo osrednjo hipotezo, da "temeljni izvori konfliktov v tem novem svetu ne bodo primarno niti ideološke niti ekonomske [racionalne, op. M.K.] narave. Velike ločnice med človešvom in prevladujočimi viri navskrižij bodo temeljile na trku različnih kultur [na iracionalnem in nezavednem, op. M.K.]" (Huntington, 1993:22).

zunanjepolitičnih dejanj, hkrati pa izredno privlačna na eni strani za grešnih kozlov željne oči širokih ljudskih množic ter na drugi za publicitete željnih politikov.

Odnosi med subjekti mednarodnih odnosov po razpustu ideološko razklane-ga bipolarnega sveta ne morejo temeljiti na nezavednih, nepolitičnih oziroma čisto kulturno pogojenih vrednotah in prepričanjih. Konflikti zaradi same kulturne različnosti, ki ne bi bila hkrati tudi že politična, niso temeljna grožnja prihodnjemu miru in varnosti. Nevarnost vidim v kategoričnem zavračanju potrebe po politični intervenciji tudi v času, ko hitrost spreminjanja ekonomskih pogojev preseže hitrost družbene sposobnosti prilagajanja oziroma, ko spontani ekonomski napredek prestopi prag družbene vzdržljivosti sprememb. Zavračam argumentacijo, da kakršnokoli iskanje srednje, t.i. tretje poti med čistim ekonomskim liberalizmom in planskim vodenjem gospodarstva nujno vodi v tretji svet. Nasprotno, le iskanje tovrstne tretje poti nas lahko reši pred politično nestabilnostjo – in njej največkrat sledečo tiranijo ter vsesplošnim uboštvo radikalno prekinjenega ekonomskega napredka – ki je tako značilna za tretji svet, kjer so ljudje ravno zaradi hudih pritiskov strukturnega prilagajanja, ekonomke tranzicije ter posledične negotovosti socialnega položaja velikokrat pripravljene prisluhniti simbolni kompenzaciji, ki se utelesi najprej v ksenofobiji, nato pa v nacionalističnih in genocidnih pogromih, ki kaj zlahka prestopijo meje nacionalnih držav. Temeljna grožnja zatorej leži v ideologizaciji "čisto kulturnega argumenta" oziroma v politično premišljeni eksploataciji kulturnih razlik samih po sebi za maskiranje notranjih socialnopolitičnih napetosti, ki se lahko pojavijo ob popolnem prepuščanju usode milijonov ljudi silam spontanega, v globalne tržne mehanizme postavljenega ekonomskega napredka.

#### LITERATURA

- Barber, Benjamin (1995): *Jihad vs. McWorld: How the Planet is Both Falling Apart and Coming Together and What This Means for Democracy*. Times Books, New York.
- Bennett, A. LeRoy (1991): *International Organizations: Principles and Issues*, sixth edition. Prentice Hall, New Jersey.
- Geertz, Clifford (1973): "The interpretation of cultures", Basic books, New York.
- Hayek, F. August (1991/1943): *Pot v hlapčevstvo*. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Huntington, P. Samuel (1993): "The Clash of Civilizations?". *Foreign Affairs*, Vol. 72, No.3, str. 22–49.
- Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. FDV, Ljubljana.
- Kirn, Marko (1997): "Senčne strani globalizacije: Globalna ekonomija kot medij možnih med-civilizacijskih konfliktov". *Teorija in praksa*, let. 34, št. 3, str. 454–465.
- Lévi- Strauss, Claude (1994): "Rasa in zgodovina / Totemizem danes", Ljubljana: ISH – inštitut za humanistične vede.
- Little, Richard (1997): "International Regimes"; v: Baylis, John in Smith, Steve (ur.): *The Globalization of World politics: An Introduction to International Relations*. Oxford University Press Inc., New York, str. 231–247.

- Murden, Simon (1997): "Cultural Conflict in Interantional Relations: The West and Islam"; v: Baylis, John in Smith, Steve (ur.): *The Globalization of World politics: An Introduction to International Relations*. Oxford University Press Inc., New York, str. 374-389.
- Polanyi, Karel (1968/1944): *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of our Time*. Beacon Press, Boston.
- Russett, Bruce in Starr, Harvey (1992): *World Politics: The Manu for Choice*, 4th ed. W. H. Freeman and Company, New York.
- Smith, Steve in Baylis, John (1997): "Introduction"; v: Baylis, John in Smith, Steve (ur.): *The Globalization of World politics: An Introduction to International Relations*. Oxford University Press Inc., New York, str. 1-11.
- Tooze, Roger (1997): "International Political Economy in an Age of Globalization"; v: Baylis, John in Smith, Steve (ur.): *The Globalization of World politics: An Introduction to International Relations*. Oxford University Press Inc., New York, str. 212-230.
- Weiss, Linda (1998): *The Myth of the Powerless State: Governing the Economy in a Global Era*. Polity Press, Cambridge.
- Wheeler, J. Nicholas (1997): "Agency, Humanitarianism and Intervention"; v: Parekh, Bhikhu (ur.): *The Dilemmas of Humanitarian Intervention*. *International Political Science Review*, Vol. 18, No. 1, str. 9-25.